

MATERIAŁY ZACHODNIOPOMORSKIE

Rocznik Naukowy Muzeum Narodowego w Szczecinie

Nowa Seria

tom IX
2012

zeszyt 1
Archeologia

Szczecin 2013

Redaktor naczelny wydawnictw Muzeum Narodowego w Szczecinie
Lech Karwowski

Redakcja naukowa tomu
Anna B. Kowalska, Krzysztof Kowalski, Dorota Kozłowska,
Bartłomiej Rogalski

Redakcja wydawnicza
Izabela Krupa

Korekta
Izabela Krupa

Tłumaczenia
na język angielski Tomasz Borkowski
z języka rosyjskiego Marija Orzechowska

Recenzenci
prof. dr hab. Grzegorz Domański, prof. dr hab. Wojciech Dzieduszycki

Adres Redakcji
Muzeum Narodowe w Szczecinie
70-561 Szczecin, ul. Staromłyńska 27
tel. (+48) 91 431 52 02
fax (+48) 91 431 52 04

Projekt okładki
Waldemar Wojciechowski

Skład i druk
XPRESS Sp. z o.o.

ISSN 0076-5236

© Copyright by Muzeum Narodowe w Szczecinie and Authors

Szczecin 2013

SPIS TREŚCI

STUDIA I MATERIAŁY

Radosław Tomaszewski

- Grociki krzemienne z młodszego neolitu i początków epoki brązu
z terenu Dolnego Nadodrza 7
Flint arrowheads from the younger Neolithic and the beginning of the Bronze Age
from the lower Odra River area 50

Dorota Kozłowska

- Osada ludności kultury łużyckiej w Deszcznie, pow. Gorzów Wielkopolski 51
The settlement of the Lusatian culture in Deszczno, Gorzów Wielkopolski district 100

Milena Teska

- Osady kultury oksywskiej z prawobrzeżnego dolnego Powiśla 101
The Oksywie culture settlement on the right bank of the lower Vistula River 125

Bartłomiej Rogalski, Sebastian Messal

- Frühe Slawen im Pyritzer Land. Erste Ergebnisse
eines interdisziplinären Forschungsvorhabens 127
The early Slavs in the Pyrzyce Region. The first results of the interdisciplinary research 205
Wczesni Słowianie w rejonie Pyrzyc. Pierwsze rezultaty badań interdyscyplinarnych 206

Kamil Kajkowski, Paweł Szczepanik

- Drobna plastyka figuralna wczesnośredniowiecznych Pomorzan 207
The small figural art of early medieval Pomeranians 247

Mieczysław Jusza

- Wrak wczesnośredniowiecznej łodzi wydobytej z Dziwny w okolicy Srebrnego
Wzgórza w Wolinie 249
The wreck of an early medieval boat extracted from the Dziwna Strait near Srebrne Wzgórze
(Silver Hill) in Wolin 268

Paweł Kucypera, Tomasz Kurasiński, Piotr Pudło

- Wczesnośredniowieczne miecze ze zbiorów Muzeum Narodowego
w Szczecinie w świetle ponownej analizy typologiczno-chronologicznej
i technologicznej (część 2) 269
Early medieval swords from the collection of the National Museum in Szczecin
in the light of a new typological-chronological and technological analysis (part 2) 296

Wojciech Konopka

- Szczecińskie miejsca straceń na tle obiektów jurysdykcji karnej
w Europie Środkowej. Próba lokalizacji wybranych obiektów z XIII–XIX wieku 297
Szczecin places of execution against the background of criminal jurisdiction devices
in Central Europe. An attempt to locate selected objects from the 13th–19th centuries 315

Andrzej Zyśko	
Stylusy ze Stargardu źródłem znajomości pisma w średniowiecznym mieście	317
Styluses from Stargard as a source of knowledge on literacy in a medieval town	348
Maciej Gibczyński, Grzegorz Kurka, Anna Uciechowska-Gawron	
Historia znikania. Losy wiejskich kościołów i cmentarzy	
na przykładzie Gostynia w gminie Świerzno	349
A history of disappearing. The fate of rural churches and cemeteries	
with the example of Gostyń, Świerzno commune	373
Дмитрий Олегович Осипов, Валентин Енисеевич Соболев	
Коллекция кожаной обуви из раскопок в Смоленске	375
Leather footwear from excavations in Smolensk	404
Obuwie skórzane z wykopalisk w Smoleńsku	405
Mieszko Pawłowski	
Siedemnastowieczny skarb monet zachodniopomorskich z Choszczna	407
17 th -century hoard of Western Pomerania coins from Choszczno	454
ODKRYCIA	
Sebastian Messal, Bartłomiej Rogalski	
Wstępne wyniki prospekcji archeologicznej koryta Małej Iny	
w miejscowości Lubianka, gm. Pełczyce, pow. Choszczno	
Preliminary results of archaeological prospection in the riverbed the Little Ina in Lubianka,	
Pełczyce commune, Choszczno district	455
Tomasz Galewski, Andrzej Kuczkowski	
Ślady osadnictwa kultury pomorskiej oraz wczesnośredniowiecznej	
na stanowisku 3 w Konikowie (gm. Świeszyno, pow. Koszalin)	
Traces of settlement of pomeranian and early medieval culture in Konikowo, site 3,	
Świeszyno commune, Koszalin district	469
Anna Bogumiła Kowalska, Dorota Kozłowska	
Osada w Wełtyniu, gm. Gryfino, stanowisko nr 11 (AZP 34-05/120)	
The settlement in Wełtyń, Gryfino commune, site No. 11 (AZP 34-05/120)	507
Andrzej Janowski	
Średniowieczna antropomorficzna szlufka do pasa z Wolina	
A medieval anthropomorphic belt loop from Wolin	517
Sławomir Słowiński	
Wyniki badań sondażowo-wiertniczych przeprowadzonych na stanowisku nr 3	
w Korytowie, gm. Choszczno	
The results of test drilling conducted on site No. 3 in Korytowo, Choszczno commune	521

Michał Grabowski, Aleksander Ostasz Drewniana tylnica z terenu „Gazoportu” w Świnoujściu Wooden sternpost from the LNG area in Świnoujście	535
Michał Grabowski, Aleksander Ostasz Ster zawiasowy z terenu portu w Szczecinie Hinged rudder from port area in Szczecin	545
RECENZJE I OMÓWIENIA	
Krzysztof Kowalski Anna Bogumiła Kowalska, Marek Dworaczyk, <i>Szczecin wczesnośredniowieczny, Nadodrzańskie Centrum, „Origines Polonorum”</i> , Warszawa 2011, t. 5, 595 s., ISBN 978-83-7436-271-9	555
Anna B. Kowalska Joanna Fonferek, Mirosław Marcinkowski, Urszula Sieńkowska, <i>Elbląg – życie codzienne w porcie hanzeatyckim / Elbląg – everyday life in the Hanseatic port</i> , Elbląg 2012, 180 s., ISBN 978-83-7789-141-4	557
Anna B. Kowalska <i>Ze studiów nad wczesnośredniowiecznym Pomorzem</i> , „Acta Archaeologica Lodziensia” 58, red. Witold Świątosławski, Łódź 2012, 192 s., ISSN 0065-0986	559
Anna B. Kowalska Joanna Wojtkowiak, <i>Skandynawskie wpływy kulturowe w Wolinie (IX–XI wiek)</i> , Wrocław 2012, 162 s., ISBN 978-83-935760-3-6	561
Anna B. Kowalska Błażej M. Stanisławski, <i>Garniarstwo wczesnośredniowiecznego Wolina</i> , Wrocław 2012, 254 s., ISBN 978-83-89499-80-8	562
Anna B. Kowalska Małgorzata Grupa, <i>Wélniane tekstylia pospólstwa i plebsu gdańskiego (XIV–XVII w.) i ich konserwacja</i> , Toruń 2012, 346 s., ISBN 978-83-231-2859-5	563
Anna B. Kowalska Mateusz Bogucki, Beata Jurkiewicz (red.), <i>Janów Pomorski stan. 1. Wyniki ratowniczych badań archeologicznych w latach 2007–2008. Tom I, cz.1: Od paleolitu do wczesnego okresu wędrówek ludów; Janów Pomorski stan. 1. Wyniki ratowniczych badań archeologicznych w latach 2007–2008. Tom I, cz. 2: Od późnego okresu wędrówek ludów do nowożytności; Janów Pomorski stan. 1. Wyniki ratowniczych badań archeologicznych w latach 2007–2008. Tom I, cz. 3: Wyniki ratowniczych badań archeologicznych w latach 2007–2008. Analizy</i> , Elbląg 2012 (Studia nad Truso; t. 1), ISBN 978-83-63016-12-8	564
Anna B. Kowalska Karol Kwiatkowski (red.), <i>Badania zachodniej części kwartalu V</i> , Stargard 2012, 298 s. (Archeologia Stargardu; t. 1). ISBN 978-83-61456-56-8; ISSN 2299-6389	565

Anna B. Kowalska Antoni Porzeziński, <i>Osadnictwo ziemi cedyńskiej we wczesnym średniowieczu. Archeologiczne studium osadnicze</i> , Chojna 2012, 135 s. (Terra Incognita; t. 3), ISBN 978-83-932245-3-1	567
Anna B. Kowalska Grażyna Nawrońska, <i>Początki Elbląga w świetle źródeł archeologicznych</i> , Elbląg 2012, 210 s., ISBN 978-83-935048-0-0	568
Anna B. Kowalska <i>Zaginione – Ocalone. Szczecińska kolekcja starożytności pomorskich / Lost – Saved. The Pomerania Antiquities Collection of Szczecin</i> , Krzysztof Kowalski, Dorota Kozłowska-Skoczka (red.), Szczecin 2012, 392 s., ISBN 978-83-63365-20-2	570
Marta Kurzyńska Materiały do bibliografii archeologii Pomorza Zachodniego za 2011 rok. Suplement	571
Marta Kurzyńska Materiały do bibliografii archeologii Pomorza Zachodniego za 2012 rok	577
Indeks nazw geograficznych 2011. Suplement	604
Indeks nazw geograficznych 2012	605
KRONIKA Niecodzienna uroczystość w Muzeum Narodowym w Szczecinie	607
Międzynarodowe Spotkania Interdyscyplinarne „Motywy Przez Wiek” Motyw głowy w perspektywie porównawczej, Bytów 13–14 kwietnia 2012	610
XI Sesja Centrum Archeologii Średniowiecza i Nowożytności UMK w Toruniu „Rodzime i obce. Rzeczy i idee w kulturze średniowiecza i czasów nowożytnych” Małkocin 9–11 maja 2012	614
Child and childhood in the light of archeology – problems and research perspectives Warsztaty Archeologii Dzieciństwa, Małkocin 5–6 listopada 2012	616
Pocztówka wysłana w przyszłość	618
Zaginione – Ocalone. Szczecińska kolekcja starożytności pomorskich	622
Grobowce megalityczne Pomorza Zachodniego. Program badawczo-konserwatorski	625
Alicja Hamling (29 sierpnia 1928 – 28 czerwca 2011)	630

Milena Teska

Osady kultury oksywskiej z prawobrzeżnego dolnego Powiśla The Oksywie culture settlement on the right bank of the lower Vistula River

The problem of Oksywie culture settlements has not been widely discussed to date. Settlements on the right bank of the lower Vistula River, despite the relatively poor data pool, are an important element in the understanding of local issues concerning the culture in question. This article is a contribution to the knowledge of the complexity of the issues and problems faced by researchers studying the younger pre-Roman period. On the right bank of the lower Vistula River region focus like in a lens, all these questions which make it currently impossible to create a complete model of the settlement in the whole Oksywie culture.

Keywords: Oksywie culture, right bank of the lower Vistula River, younger pre-Roman period, settlements

Słowa kluczowe: kultura oksywska, prawobrzeżne dolne Powiśle, młodszy okres przedrzymski, osady

Problematyka osad kultury oksywskiej nie doczekała się jak dotychczas szerszego omówienia, mimo że wymieniona jednostka kulturowa cieszy się w ostatnich latach relatywnie dużym zainteresowaniem badawczym wśród archeologów polskich (m.in. Bokinić 2008, Rogalski 2010¹, Strobin 2011). Pewne informacje dotyczące osad kultury oksywskiej obszaru bardzo szeroko pojętego Pomorza Wschodniego, w tym również prawobrzeżnego dolnego Powiśla², znajdujemy w opublikowanym w „Pomorania Antiqua” artykule Krystyny Przewoźnej (1972), stanowiącym swego rodzaju przegląd ówczesnego stanu badań. Autorka dysponowała wiadomościami o siedemdziesięciu stanowiskach określanych mianem osad. Z tej liczby jedynie jedenaście (12?)³ miało funkcjonować w młodszym okresie przedrzymskim, pozostałe łączyły się z okresem wpływów rzymskich i kulturą wielbarską. Dla obszaru prawobrzeżnego dolnego Powiśla K. Przewoźna

¹ Autor ten zaprezentował najnowszy stan badań nad osadami doby młodszego okresu przedrzymskiego, w tym także kultury oksywskiej na obszarze Pomorza Zachodniego.

² Uwagi dotyczące terminologii regionalnej por. m.in. Teska 2011, 195.

³ Znana jedynie z badań powierzchniowych prowadzonych w 1923 r. osada (?) z Suchego Dębu, pow. gdański, woj. pomorskie jest datowana na „okres późnolateński lub wpływów rzymskich” (Przewoźna 1972, 230).

zestawiła informacje na temat 31 osad. Tu jedynie w odniesieniu do trzech stanowisk archeologicznych (Brokowo – *Brakau*, *Kreis Marienwerder*, pow. Kwidzyn; Klecewo – *Kleezen*, *Kreis Marienwerder*, pow. Sztum; Myślęcina – *Meislatein*, *Kreis Elbing*, pow. Elbląg, stan. 3) zasugerowała, że mogły funkcjonować w horyzoncie chronologicznym kultury oksywskiej. Pierwsze dwa stanowiska pochodziły z badań Waldemara Heyma w okolicach Kwidzyna, natomiast odkrycie osady z Myślęcina koło Elbląga było efektem poszukiwań Truso, prowadzonych przez Maxa Eberta i Bruno Ehrlicha (Przewoźna 1972, 165).

Osady z Pomorza Wschodniego przyporządkowane do okresu przedrzymskiego, zostały w pracy K. Przewoźnej przeanalizowane łącznie z pozostałymi osiedlami datowanymi na okres wpływów rzymskich⁴. Z tego zapewne powodu nie zostały wskazane cechy specyficzne dla osad łączących się z okresem trwania kultury oksywskiej. Autorka nie ukazała lokalnych odrębności, wyróżniających się na tym terytorium wyraźnych koncentracji stanowisk (por. Przewoźna 1972, 277, ryc. 64). Powoduje to, że zbiorczy obraz osadnictwa, jaki wyłania się z analizy K. Przewoźnej, nie jest możliwy do wykorzystania w rozważaniach nad interesującym nas ugrupowaniem na terenach prawobrzeżnego dolnego Powiśla ani nie może służyć jako punkt odniesienia dla ogólnego obrazu rozkładu osad kultury oksywskiej.

Po ponad czterdziestu latach od opublikowania wzmiankowanej pracy stan wiedzy nad osadami kultury oksywskiej zasadniczo nie uległ zmianie. Tematyka ta, mimo dopływu nowych źródeł, ostatnimi laty pochodzących choćby z badań ratowniczych prowadzonych wzdłuż trasy autostrady A1 w województwie pomorskim (por. Makiewicz 2001a, 98; Paner 2001, 34–36), czy w ramach innych inwestycji podejmowanych na Pomorzu Gdańskim (np. Żurawski 2005), nie doczekała się, jak na razie, opracowania na poziomie syntezy.

Wyraźny przyrost źródeł archeologicznych obserwujemy także dla interesującej nas części Powiśla. Obecnie dysponujemy informacjami dotyczącymi piętnastu stanowisk osadowych⁵, zlokalizowanych w czternastu miejscowościach (ryc. 1), co w stosunku do trzech osad ujętych przez K. Przewoźną stanowi blisko pięciusetprocentowy wzrost ich liczebności, przy czym trzeba zaznaczyć, że znaczna część z nich to stanowiska archiwalne (łącznie 8) nieujęte w opracowaniu z 1972 roku. Wzrost liczby osad jest także po części efektem prac wykopaliskowych przeprowadzonych w ciągu ostatnich kilkunastu lat. Aż pięć stanowisk rozpoznano na tym terenie w latach 2007–2010,

⁴ Podobna praktyka łącznego traktowania materiałów z okresu przedrzymskiego i wpływów rzymskich jest zauważalna także w stosunku do Pomorza Zachodniego (por. Rogalski 2010, 57).

⁵ Pomijając stanowiska rozpoznane wyłącznie powierzchniowo w ramach AZP, gdzie dalszych badań nie przeprowadzono (łącznie 6 stanowisk osadowych, których przynależność chronologiczno-kulturową określono na podstawie fragmentów ceramiki).

a jedno pod koniec lat 90. XX wieku. Niestety, dla badanego regionu za przyrostem liczbowym punktów na mapie sieci osad kultury oksywskiej nie idzie radykalna zmiana metodyczna, która mogłyby wpłynąć na uszczegółowienie naszego postrzegania tej grupy stanowisk.

Problemy z charakterystyką osad kultury oksywskiej z prawobrzeżnego dolnego Powiśla mogą wynikać z niewielkich powierzchni rozpoznania archeologicznego. Ponad hektar powierzchni przebadano jedynie na dwóch stanowiskach w Sakówku, pow. Elbląg⁶. Na stanowisku nr 7 było to 119, zaś na stanowisku nr 4 – 110 arów. Na pozostałych czterech stanowiskach, dla których dysponujemy takimi danymi, przebadane powierzchnie nie przekroczyły 30 arów (Brokowo). Zapewne od tej wartości nie odbiega także rozpoznany obszar osady w Myślęcinie (stan. 3), o którym wiemy jedynie, że wynosił kilkadziesiąt arów (Przewoźna 1972, 220). Niestety, nawet w odniesieniu do stanowisk o największej przebadanej powierzchni, rzeczywiste zasięgi osiedli kultury oksywskiej na interesującym nas obszarze dolnego Powiśla nie zostały dotąd określone. Nie możemy zatem w sposób wiarygodny scharakteryzować struktury wewnętrznej tych osad i dyspersji obiektów. Sytuacja taka dotyczy całej polskiej archeologii okresu przedrzymskiego i wpływów rzymskich. W znacznej mierze wynika ona z jednej strony z niewielkiego zainteresowania badaniem stanowisk osadowych, a z drugiej – prowadzenia badań w większości przypadków jedynie na małych powierzchniach (por. Michałowski 2003, 13). Dużym problemem jest także fragmentaryczna publikacja stanowisk, bez prezentacji planów całościowych (por. Schuster 2004, 244). W niniejszym przyczynku przyjrzymy się zatem jedynie wybranym aspektom funkcjonowania osad kultury oksywskiej na prawobrzeżnym dolnym Powiślu⁷.

⁶ Prawdopodobnie do tej grupy należy także stanowisko nr 1 w Janowie Pomorskim, pow. Elbląg. W opracowaniu wyników badań osady z tego stanowiska nie podano niestety całkowitej, przebadanej w trakcie prac ratowniczych powierzchni (Machajewski, Jurkiewicz 2010). Wszystkie plany sytuacyjne obrazujące rozmieszczenie obiektów nie mają skali. Jedynie w przypadku ryc. 14 pojawia się domniemana siatka arowa, na podstawie której można przypuszczać, że wykop miał szerokość 60 m. Długość (dla odcinka C) wynosiła ok. 150 m. Łącznie daje to powierzchnię ok. 84 arów. Nie wiemy jednak, jak duże były odcinki A i B badanego stanowiska, a co za tym idzie – pełna jego powierzchnia poddana pracom wykopaliskowym. Po złożeniu do druku niniejszego artykułu ukazało się opracowanie, będące podsumowaniem badań prowadzonych w Janowie Pomorskim (zob. Machajewski, Jurkiewicz 2012).

⁷ Dotyczy to zwłaszcza założeń przestrzennych i charakterystyki obiektów nieruchomych. Materiał ruchomy pochodzący z osad powiślańskich, pominięty w niniejszym artykule, to przede wszystkim wyroby ceramiczne w postaci garnków, naczyń wazowatych / waz i mis (różnych wariantów). Pozostałe formy możliwe do identyfikacji, takie jak np. kubki czy dzbany, stanowią pojedyncze egzemplarze. Ciekawe jest natomiast znalezisko łyżki glinianej typu IV według klasyfikacji Andrzeja Michałowskiego (2004). Okaz ów wystąpił na osadzie w Gronowie Górnym, pow. Elbląg, stan. 19 wraz z ceramiką właściwą środkowemu stadium młodszego okresu przedrzymskiego.

Położenie osad w terenie

Nawet dla tak, wydawałoby się, najbardziej oczywistego elementu, jakim jest położenie w terenie, dysponujemy jedynie częściowymi danymi w odniesieniu do osad z omawianego obszaru Powiśla. Znamy bowiem dokładną lokalizację tylko dziewięciu z czternastu stanowisk. Cechą charakterystyczną jest sytuowanie osad w pobliżu różnego rodzaju wód zarówno płynących – Liwa, Nogat, Wąska, jak i stojących – brzegi jeziora Drużno (ryc. 2).

Ślady po funkcjonowaniu osad znajdujemy zazwyczaj na terenach wyniesionych ponad strefę zalewową. Najczęściej na omawianym obszarze zajmują one krawędzie wysoczyzn (Gronowo Górne, pow. Elbląg, stan. 19; Janów Pomorski, pow. Elbląg, stan. 1; Sakówko, pow. Elbląg, stan. 7), cypłe (Brokowo, pow. Kwidzyn; Malbork, pow. *loco*) oraz wyniesienia (Jeziernik, pow. Nowy Dwór Gdański, stan. 4; Myślęcín, pow. Elbląg, stan. 3). Takie położenie w terenie, jakie rejestrujemy w przypadku osad kultury oksywskiej z Powiśla, jest zgodne z obserwacjami poczynionymi przez A. Michałowskiego w stosunku do osiedli kultury przeworskiej z młodszego okresu przedrzymskiego (Michałowski 2003, 146). Co ciekawe, A. Michałowski stwierdził, że lokowanie osad nad brzegami jezior jest zjawiskiem niezwykle rzadkim w przypadku stanowisk osadowych kultury przeworskiej. W swoim opracowaniu badacz wymienia zaledwie trzy przykłady takiej lokalizacji osad: Ołobok, pow. świebodziński, woj. lubuskie, stan. 4 oraz Polanowice, pow. inowrocławski, woj. kujawsko-pomorskie, stan. 3 i stan. 4 (Michałowski 2003, 150).

Specyfiką naszego terenu jest lokalizacja osad ze skupienia elbląskiego na krawędzi wysoczyzny dochodzącej do brzegów jeziora Drużno (Gronowo Górne, stan. 19; Janów Pomorski, stan. 1), co prawdopodobnie wynika z dominacji w tutejszej sieci wodnej tego właśnie zbiornika. Wyjątkiem jest osada na stan. 4 w Sakówku, która miała funkcjonować na poziomie terasy zalewowej rzeki Wąska. Biorąc pod uwagę sezonowe podtopienia, którym tak usytuowana osada musiała cyklicznie podlegać, należy zadać pytanie, czy rzeczywiście mamy tu do czynienia z osiedlem? Charakter dwóch obiektów przypisywanych tej fazie zasiedlenia wskazuje raczej na sezonowe użytkowanie tego terenu, np. w związku z wypasem zwierząt.

Charakterystyka obiektów nieruchomości

W przypadku osad funkcjonujących na prawobrzeżnym dolnym Powiślu mamy informacje o zaledwie 132 obiektach nieruchomości. Najwięcej z nich (51) zarejestrowano w obrębie stanowiska nr 19 w Gronowie Górnym, pow. Elbląg. Liczba ich stanowi zatem blisko połowę wszystkich znanych

obiektów. Jest to także właściwie jedyne znane dotąd z tego regionu stanowisko osadowe, związane niemal wyłącznie⁸ z ludnością kultury oksywskiej.

Autor opracowania wyróżnił trzy podstawowe kategorie obiektów: jamy (27), dołki posłupowe (17) oraz paleniska (6) oraz obiekt o specjalnym przeznaczeniu, który tworzą pozostałości długiej konstrukcji drewnianej, określonej przez autora opracowania jako „pomost” – obiekt 42 (Falis 2010, 83). Ma on w przybliżeniu 21 m długości, przy szerokości około 2,7 m (ryc. 3). Konstrukcja została wykonana z jednej warstwy drewnianych belek lub okrągłaków zachowanych w postaci ciemnych smug. Nie zaobserwowano w jej otoczeniu śladów po słupach⁹, a właściwie po solidnych palach. Na obecność pomostów wskazują zazwyczaj o wiele bardziej masywne konstrukcje ich części nośnych, budowane na ogół z dużych, dębowych pali. Za takim bowiem sposobem ich wznoszenia przemawiają chociażby odkrycia podwalin drewnianych pomostów z okresu wpływów rzymskich znane z bagiennych miejsc ofiarnych z Otałażki oraz Łagiewnik (por. np. Makiewicz 1997, 123; 2001b, 72; 2002, 379). Konstrukcja palowa jest podstawą nawierzchni pomostu wyniesionej ponad poziom wody, bądź obszaru podmokłego. Słuszna wydaje się zatem konstatacja autora opracowania odkryć z Gronowa Górnego, że być może w przypadku obiektu 42 mamy do czynienia raczej z rodzajem utwardzonego przejścia – drogi, ułożonej na podmokłym podłożu (Falis 2010, 93). Podobną drogę rozpoznano na stanowisku w miejscowości Święty Gaj, pow. Elbląg, która miała być także zbudowana w okresie przedrzymskim (I wiek p.n.e.) i służyć aż do początków III wieku n.e. (Sadowska-Topór 1996, 390–391).

Pozostałe obiekty z Gronowa Górnego, powiązane z funkcjonowaniem w tym miejscu osady ludności kultury oksywskiej, miały zbliżone do siebie owalne kształty i były niezbyt głębokie (ryc. 3–5). Wydaje się, że funkcję przynajmniej niektórych z nich można zweryfikować na podstawie dokumentacji polowej. Dotyczy to zwłaszcza grupy małych, owalnych obiektów, określonych przez Adama Falisa mianem jam, które mogą być pozostałościami po lokowaniu w tym miejscu słupów. Wydaje się, że do tej kategorii możemy zaliczyć z powodzeniem 25 obiektów.

Dołki posłupowe miały płasko ukształtowane dna, co może wskazywać na wkopanie, ewentualnie postawienie na powierzchni płasko zakończony słupek. Żaden z nich nie miał V-kształtowanego zakończenia, co sugerowałoby wbijanie w ziemię. Część dołków posłupowych z Gronowa Górnego łączyła się

⁸ Tylko jedno palenisko – ob. 30, zostało wydatowane tutaj na okres wczesnego średniowiecza (Falis 2010, 83), zaś z okresem nowożytnym łączą się ślady drewnianej konstrukcji – ob. 7 (Falis 2010, 96).

⁹ Oddalone od niego o 2 m ślady po cienkich palikach (ob. 35 i 36), wbrew sugestiom autora, nie należy raczej łączyć z jego konstrukcją.

w skupienia, które interpretowano jako ślady budynków (ryc. 5). Budynek nr 1 miały tworzyć obiekty nr 54–58, z którymi wiązano dodatkowo palenisko (ob. 4). Budynek nr 2 miały stanowić obiekty nr 59–64. Interpretacje te mają jednak słabe podstawy metodyczne. Zarysowane w ten sposób plany budynków nie dają podstaw do wykazania ich konstrukcji¹⁰, które mogłyby nawiązywać do typowych dla tego okresu rozwiązań budowlanych pojawiających się w szeroko pojętej strefie europejskiego *Barbaricum* (por. Michałowski 2011, 175–178). Brak szerszego kontekstu¹¹ skupisk śladów po słupach wskazanych jako części budynków naziemnych nie pozwala na ich reinterpretację. Nie ma także możliwości przesłedzenia pod tym kątem rozplanowania pozostałych dołków posłupowych pochodzących z omawianej osady.

Drugą pod względem liczebności kategorią obiektów są jamy osadowe. Stanowią one na stanowiskach archeologicznych bardzo zróżnicowaną grupę, tak pod względem wielkości, jak ukształtowania, a zapewne także pełnionych niegdyś funkcji, które aktualnie ustala się jedynie na podstawie różnych założeń interpretacyjnych przyjmowanych przez poszczególnych badaczy (por. np. Niesiołowska-Hoffmann 1961, 71; Michalski 1983, 150). Po przeprowadzonej przeze mnie reinterpretacji określeń obiektów z Gronowa Górnego możemy mówić tutaj o grupie jedenastu (13?) tego typu obiektów¹².

Z grupy jam osadowych wydzieliłam obecnie cztery obiekty, które mogły pełnić funkcję małych budynków ziemnych. Wszystkie charakteryzują się w miarę regularnym, owalnym zarysem i jednocześnie płaskimi spągami, co jest typowe dla takich założeń. Przeznaczenie tego typu obiektów jest różnie interpretowane. Na zachodnich obszarach Germanii ziemianki są uważane zazwyczaj za budynki pomocnicze (por. np. Schuster 2004, 244), głównie różnego rodzaju obiekty magazynowe – piwniczki. Budynki ziemiankowe z Gronowa Górnego wydają się jednak zbyt płytkie, aby spełniać taką funkcję. Odkrycie w obiektach nr 15 i 19 przęślików, a w obiekcie nr 19 dodatkowo także ciężarka tkackiego pozwala na interpretację ich przeznaczenia jako miejsc funkcjonowania przędzalni – tkalni, które powszechnie lokowano w tego typu obiektach zagłębionych (por. Zimmermann 1982).

Ostatnią grupę obiektów odkrytych na stanowisku 19 w Gronowie Górnym stanowi sześć palenisk. Z wyjątkiem obiektu nr 37, który miał kamienną konstrukcję jamy paleniskowej, pozostałe były jej pozbawione. Paleniska odkryte w Gronowie Górnym wydają się typowe dla części gospodarczej osady. Jednak

¹⁰ Nie odnotowano tu śladów po konstrukcji dachowej, której obecność w przestrzeni domostwa manifestuje się na ogół najlepiej (por. Michałowski 2011, 235).

¹¹ W przypadku stanowiska nr 19 w Gronowie Górnym nie dysponujemy planem zbiorczym.

¹² Jeśli włączyć także podłużne obiekty nr 32 i 34 mogące stanowić pozostałości po rowkach (?).

ich wystąpienie w kontekście ośmiu współczesnych im grobów powoduje, że należy postawić tutaj pytanie o właściwą interpretację¹³. Obecność obiektów w typie osadowym (w szczególności palenisk) stanowi bowiem cechę notowaną na peryferiach stanowisk funeralnych. Przez pryzmat obserwacji poczynionych przez Mirosława Hoffmanna (2000, 68, 73), a dotyczących analogicznej sytuacji w przypadku osadnictwa kultury pomorskiej na obszarze północno-wschodniej strefy nadbałtyckiej i w związku z brakiem możliwości prześledzenia rozplanowania całej przestrzeni, można przyjąć, że mamy tu do czynienia z kompleksem osadniczo-funeralnym współwystępującym w ramach jednolitej strefy osadniczej.

Pozostałe stanowiska osadowe z prawobrzeżnego dolnego Powiśla nie dostarczyły aż tak rozbudowanej struktury obiektów. Niemniej należy bliżej przyjrzeć się niektórym formom występującym w ich przestrzeni.

Niewątpliwie ciekawych efektów dostarczyły badania prowadzone na Zamku Średnim w Malborku, rozpoznano bowiem tam fragment osady kultury oksywskiej (ryc. 6). Wśród osiemnastu obiektów tego ugrupowania, na szczególną uwagę zasługuje zespół trzynastu dołków posłupowych wyodrębniających się w fragment naziemnej konstrukcji słupowej. Dwanaście z nich zostało zinterpretowanych jako pozostałości po pełnym zarysie budynku o długości 4,8 m i szerokości 4,0 m oraz z ulokowanym od zachodu wejściem i sytuowaną asyme-

¹³ Problem przenikania się obiektów o różnym przeznaczeniu możemy zaobserwować także w przypadku wielkopolskiej osady w Wojnowie, stan. 23, która jest łączona z osadnictwem kultury jastorfskiej. Pod warstwą spływową występującą na stanowisku wyodrębniono grupę obiektów, które mogły (ale nie musiały) mieć charakter funeralny (Kasprowicz 2004, 219). Skutkuje to pojawieniem się pytania o możliwość wykorzystania tej samej przestrzeni stanowiska na potrzeby dwóch, diametralnie różnych aktywności użytkującej je grupy, a pojawiających się równoległe bądź jedynie w niewielkim następstwie czasowym. Istnieje także możliwość, że struktura, która na stan. 19 w Gronowie Górnym została określona mianem „obektu o charakterze gospodarczym”, w rzeczywistości nigdy nie miała przeznaczenia osadowego i nie funkcjonowała w kontekście osadniczym. W odniesieniu do cmentarzysk pojawiają się często także inne niż grobowe obiekty, których przeznaczenie najczęściej wiąże się z jakąś działalnością obrzędową. Na cmentarzyskach kultury wielbarskiej często tworzą one tzw. strefy praktyk rytualnych, odczytywane z reguły na obrzeżach przestrzeni grzebalnej (por. np. Wołągiewicz 1977, 14–18, 57–67; Walenta 1981, 200). Oczywiście przeznaczenie pojawiających się na cmentarzyskach obiektów o charakterze nawiązującym do osadowego nie zawsze może być do końca wyjaśnione, doprowadzając w ekstremalnych warunkach do sytuacji, jaka miała miejsce na stan. 1 w Słopanowie, uchodzącym w literaturze za przykład osady kultury wielbarskiej, z obecnością na większej jego części również cmentarzyska tego ugrupowania (Przewoźna 1955). Reinterpretacja poczyniona przez Alicję Gałęzowską spowodowała odczytanie obecnych tam obiektów już tylko w kontekście funeralnym (Gałęzowska 2007, 182–187). Przykład ten wskazuje, że proste odczytanie roli obiektu z Gronowa w kontekście „przeznaczenia gospodarczego” nie do końca musi łączyć się z funkcjonowaniem w tym miejscu osiedla kultury oksywskiej.

trycznie wzdłuż linii północ–południe osią dachu (por. Pawłowski 1990, 173–175). Wziąwszy pod uwagę przytaczane powyżej standardy budowlane typowe dla młodszego okresu przedrzymskiego, czytelne w strefie środkowoeuropejskiego *Barbaricum*, do którego należy także kultura oksywska, a opierające się na modelu długiego domu, możemy przyjąć, że na osadzie w Malborku być może mamy do czynienia z pierwszym znaleziskiem tego rodzaju konstrukcji. Dla okresu przedrzymskiego nastąpił niedawno przełom w odkryciach tego rodzaju konstrukcji na terenach położonych na wschód od Łaby. W zachodniej części Pomorza, w okolicach Stralsundu, rozpoznano bowiem fragmenty (nieodwołnie w całości) dwóch długich domów datowanych na okres przedrzymski (Jantzen 2002). Kolejne odkrycie z niemieckiej części Pomorza Zachodniego z okolicy miejscowości Ikendorf, Lkr. Bad Doberan to budynek wzniesiony w mieszanej konstrukcji dwu- i trójnawowej (Schäfer 2001, 80 n., ryc. 2).

Na osadzie w Malborku mamy najprawdopodobniej do czynienia z zachodnim końcem długiego domu o konstrukcji dwunawowej (a być może mieszanej dwu- i trójnawowej – jeśli uwzględnić pojawiające się we wschodniej części zarysu zdwojenie słupów), ustawionym na osi wschód–zachód. Szerokość takiego budynku wynosiłaby wówczas 4,8 m, co zgadza się z szerokością równoczesowych założeń tego typu z zachodniej części europejskiego *Barbaricum* (por. np. Becker 1982, 62, 63; Verwers 1972, 79–84). Jego zachowana długość wynosiłaby wówczas 4 m. Z uwagi na obecną zabudowę dziedzińca Zamku Średniego jego wschodnia część musiała zostać zniszczona w trakcie budowy zabudowań zamkowych i nie jest już możliwe pełne rozpoznanie tego założenia. Obecność w zachodniej części śladów po paleniskach¹⁴ jest także zgodna z lokalizacją tego typu obiektów w obrębie długich domów. Ich część mieszkalna wyposażona w palenisko funkcjonowała bowiem standardowo właśnie w zachodniej partii. Z jego użytkowaniem może łączyć się też obecność nieckowatej jamy (ob. 11), określanej przez autora badań Antoniego Pawłowskiego jako półziemianka. Częściowe obniżenie wnętrza budynku obserwujemy w licznych konstrukcjach tego typu (por. np. Gustavs 1998, 56; Michałowski 2011, 187–201).

W kontekście przedstawionej powyżej reinterpretacji odkryć na osadzie w Zamku Średnim w Malborku i wskazania na możliwość funkcjonowania na osadach powiślańskich szeroko spotykanych w środkowoeuropejskim *Barbaricum* konstrukcji w typie długich domów wypada zweryfikować dotychczasowe podejście do odkrywanych tutaj pozostałości obiektów osadowych, określaných

¹⁴ Obiekt nr 13 nie wydaje się współczesny rekonstruowanemu budynkowi.

dotychczas w literaturze jako „domy”¹⁵. Wydaje się zatem logiczne, że należy zrezygnować z dalszego traktowania jako pozostałości po budynkach mieszkalnych takich form, jakie obserwujemy choćby w obrębie osady w Myślicinie. Odkryte tam prostokątne zarysy (?) Max Ebert (1926) określił mianem domów typu A-D. Określenia te przyjęła i upowszechniła K. Przewoźna (1972). Wypada jednak założyć, że mamy tutaj do czynienia raczej z obiektami o przeznaczeniu gospodarczym w typie ziemnym.

Wśród obiektów odkrywanych na stanowiskach powiślańskich występują głównie różnego rodzaju jamy osadowe, paleniska oraz dołki postłupowe. Najliczniejsze są obiekty, które zostały określone jako jamy osadowe. Wydzielono ich tutaj bowiem aż 61, co stanowi ponad 46% wszystkich omawianych obiektów. Pod względem wielkości mieszczą się w przedziale od 0,09 (ob. 31 ze stan. 19 w Gronowie Górnym) do 6,57 m² (ob. 622 ze stan. 1 w Janowie Pomorskim). Wśród wszystkich jam osadowych przeważają obiekty o bardzo małej i małej powierzchni do 2,0 m². Stanowią większość (80,77%) wszystkich tego typu obiektów. W znaczącą grupę (11,54%) wyodrębniają się obiekty średnie, do 3 m². Zaskakujący jest prawie całkowity brak obiektów o dużej powierzchni, oscylujących w przedziale od 3 do 5 m². W rzucie płaskim miały one głównie kształt owalny bądź kolisty. W trzech przypadkach były prostokątne, a w dwóch nieregularne.

Z wyjątkiem omówionych powyżej szczegółowo jam ze stanowiska w Gronowie Górnym charakterystyka przekrojów pionowych i rozpiętości głębokości jam osadowych kultury oksywskiej z prawobrzeżnego dolnego Powiśla nie jest możliwa do ustalenia. Wynika to z ograniczonej liczby danych dostępnych do badań, zawartych w opracowaniach z badań terenowych, co powoduje trudności w określeniu rzeczywistego wyglądu poszczególnych obiektów oraz obliczenia ich pojemności, co z kolei mogłoby mieć znaczenie przy ewentualnych próbach interpretacji ich funkcji czy reinterpretacji wcześniejszych ustaleń. W opracowaniach jamy osadowe z prawobrzeżnego dolnego Powiśla są na ogół określane jedynie mianem „jamy”. Tylko w dwóch przypadkach zasugerowano możliwość pełnienia przez nie funkcji zasobowej (ob. 5 z Janowa Pomorskiego, stan. 1 i jeden z obiektów łączonych z kulturą oksywską w Jezierniku), zaś w jednym – gospodarczo-zasobowej (Malbork). Pozostałe obiekty należy zaliczyć zatem do kategorii, która została określona mianem „jam o nieustalonej funkcji” (por. Michalski 1983, 150).

¹⁵ Szersze uwagi na ten temat poczynił w swoim opracowaniu budownictwa kultury przeworskiej A. Michałowski (2011, 163, 237–238), tam także znajdzie czytelnik dalszą literaturę odnoszącą się do rzeczzonej dyskusji.

Kolejną kategorią obiektów pojawiającą się na stanowiskach z prawobrzeżnego dolnego Powiśla jest grupa dwudziestu palenisk. Miały one z reguły kształt owalny (5) bądź kolisty (3). Tylko w przypadku dwóch z nich stwierdzono prostokątny zarys (ob. 493 ze stan. 1 w Janowie Pomorskim – ryc. 8 i ob. 118 ze stan. 7 w Sakówku – ryc. 9). Paleniska z omawianej części Powiśla miały konstrukcję kamienną, jak również były jej pozbawione. Ich powierzchnia oscyluje w granicach od 0,75 m² (ob. 4 ze stan. 19 w Gronowie Górnym) do 4,25 m² (ob. 463 ze stan. 1 w Janowie Pomorskim). Największy udział mają obiekty małe, o powierzchni nieprzekraczającej 1 m². Wszystkie pochodzą z jednego tylko stanowiska – Gronowa Górnego. Wyraźną, zwartą grupę tworzą paleniska o powierzchniach od ponad 1 do 2,5 m², które należy uznać za typowe dla omawianej strefy.

Na stanowiskach z prawobrzeżnego dolnego Powiśla zarejestrowano 38 samodzielnie funkcjonujących obiektów, określonych jako dołki postłupowe i zaliczonych do osiedli kultury oksywskiej. Znaczna ich liczba (25) wystąpiła na osadzie w Gronowie Górnym, pozostałe zaś pochodzą ze stanowiska w Malborku, gdzie większość z nich (10) wyznacza zarys hipotetycznego długiego domu słupowego.

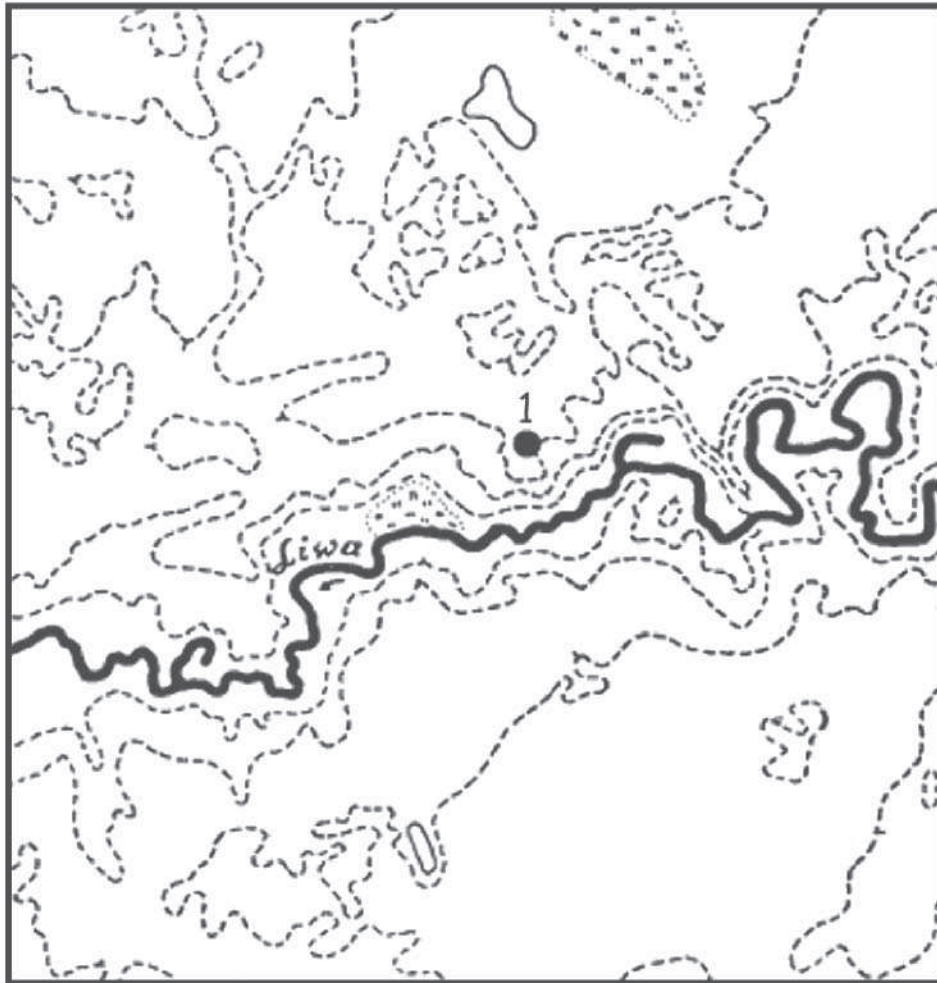
Na podstawie przeprowadzonej powyżej analizy możemy stwierdzić, że na piętnastu stanowiskach z omawianego terenu mamy do czynienia z obiektami osadowymi. Brak jednak cech charakterystycznych (lub stan zachowania tych obiektów, wynikający z procesów podepozycyjnych) nie pozwala na sprecyzowanie ich przeznaczenia. Możemy jedynie założyć, że miały jakieś bliżej nieokreślone zastosowania gospodarcze. Obiekty te wydają się mieć charakter peryferyczny, związany z funkcjonowaniem na obrzeżach osad. Potwierdzeniem tego może być ich bardzo duże rozproszenie w przestrzeni odsłanianych stanowisk. Ogranicza to tym samym uchwycenie prawidłowości pozwalających na odczytanie przez ich pryzmat rozplanowania wewnętrznych struktur osadowych. Osady z prawobrzeżnego dolnego Powiśla, mimo dość skromnych danych na ich temat, stanowią ważny element dla poznania tutejszej problematyki osadnictwa kultury oksywskiej. Niewątpliwie najważniejszą z nich jest osada z Zamku Średniego w Malborku z uwagi na możliwość interpretacji fragmentu pierwszego, znanego ze strefy kultury oksywskiej długiego domu wzniesionego w konstrukcji dwunawowej (bądź mieszanej dwu- i trójnawowej). Obiekty tego typu były znane do niedawna jedynie z osad kultury jastorfskiej, rozlokowanych w niemieckiej części Pomorza Zachodniego. Ciekawych informacji dostarcza także osada w Gronowie Górnym, rozlokowana w przestrzeni tego samego stanowiska wraz ze współczesnym jej cmentarzyskiem. O osadowym charakterze przynajmniej części z odsłoniętych w obrębie gronowskiego stanowiska obiektów może świadczyć obecność czterech niewielkich budynków ziemnych, z których

dwa mogły z dużą dozą prawdopodobieństwa pełnić funkcję warsztatów przędzalniczo-tkackich.

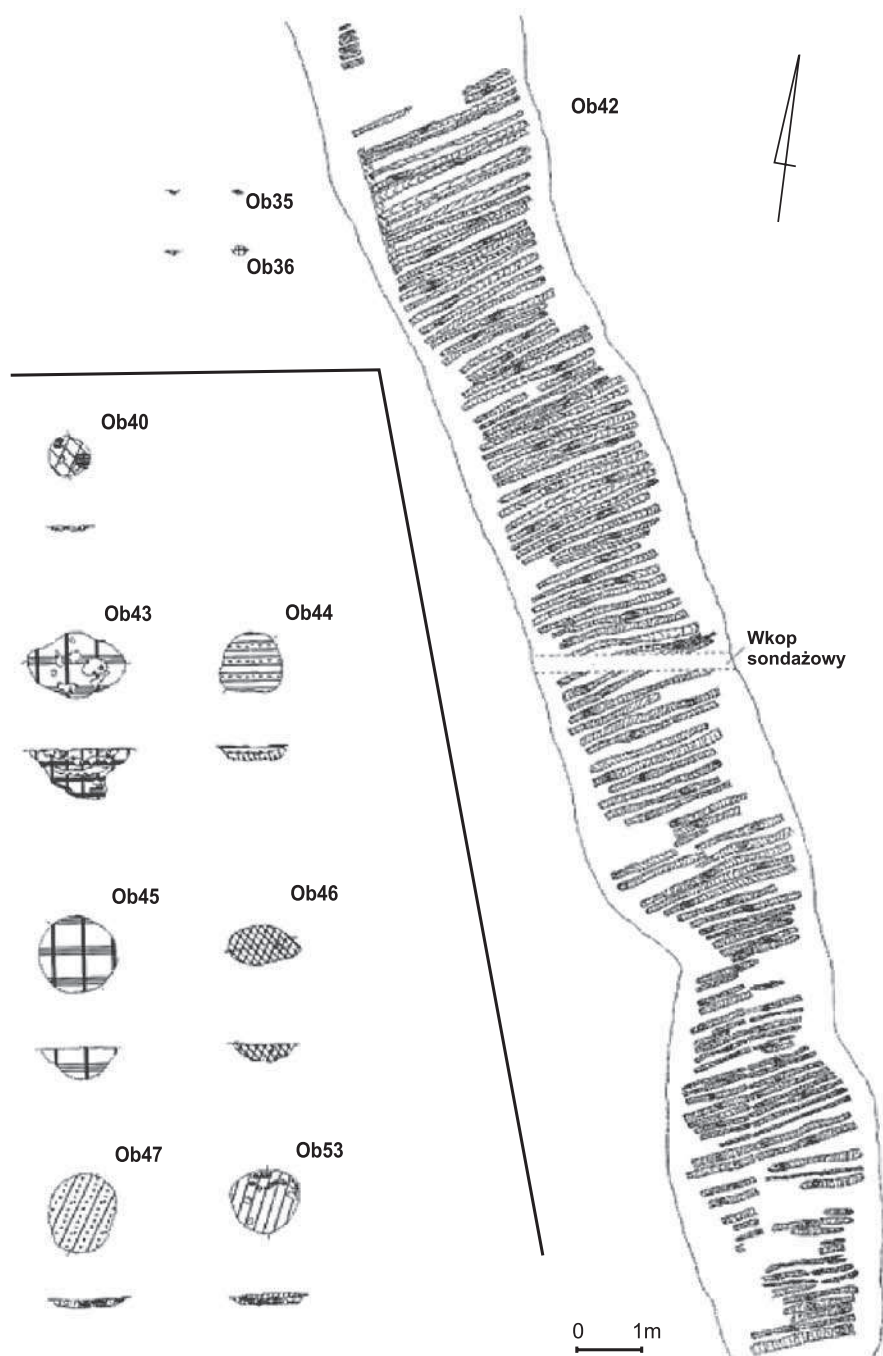
Reasumując, kwestia rozpoznania osad i związana z nimi aktywność społeczno-ekonomiczna oraz kulturowa jest dla terenów objętych osadnictwem kultury oksywskiej zagadnieniem ciągle otwartym i nadal czekającym na opracowanie. Wiąże się to z koniecznością przebadania, najlepiej szerokopłaszczyznowo, większej liczby stanowisk tej kategorii, a także poddania ich ścisłemu reżimowi metodycznemu zarówno w odniesieniu do etapu prac terenowych, jak i opracowań gabinetowych (por. Michałowski 2011, 234, 235; Schuster 2012, 429, 430). Niniejszy artykuł stanowi zaledwie przyczynek do poznania złożoności tego zagadnienia i niedostatków, z jakimi borykają się badacze młodszego okresu przedrzymskiego. Na prawobrzeżnym dolnym Powiślu skupiają się bowiem jak w soczewce wszystkie te kwestie, które czynią aktualnie niewykonalnym stworzenie pełnego modelu funkcjonowania osiedli w całej kulturze oksywskiej. Pokazuje to jednocześnie, jaki ładunek informacji wnoszą do rozważań nad osadnictwem, ekonomiką i rozwojem socjalnym społeczeństw pradziejowych tego typu stanowiska, niesłusznie niekiedy sprowadzane do źródeł „drugiej rangi”, ustępujących w procesie poznawczym obiektom funeralnym.

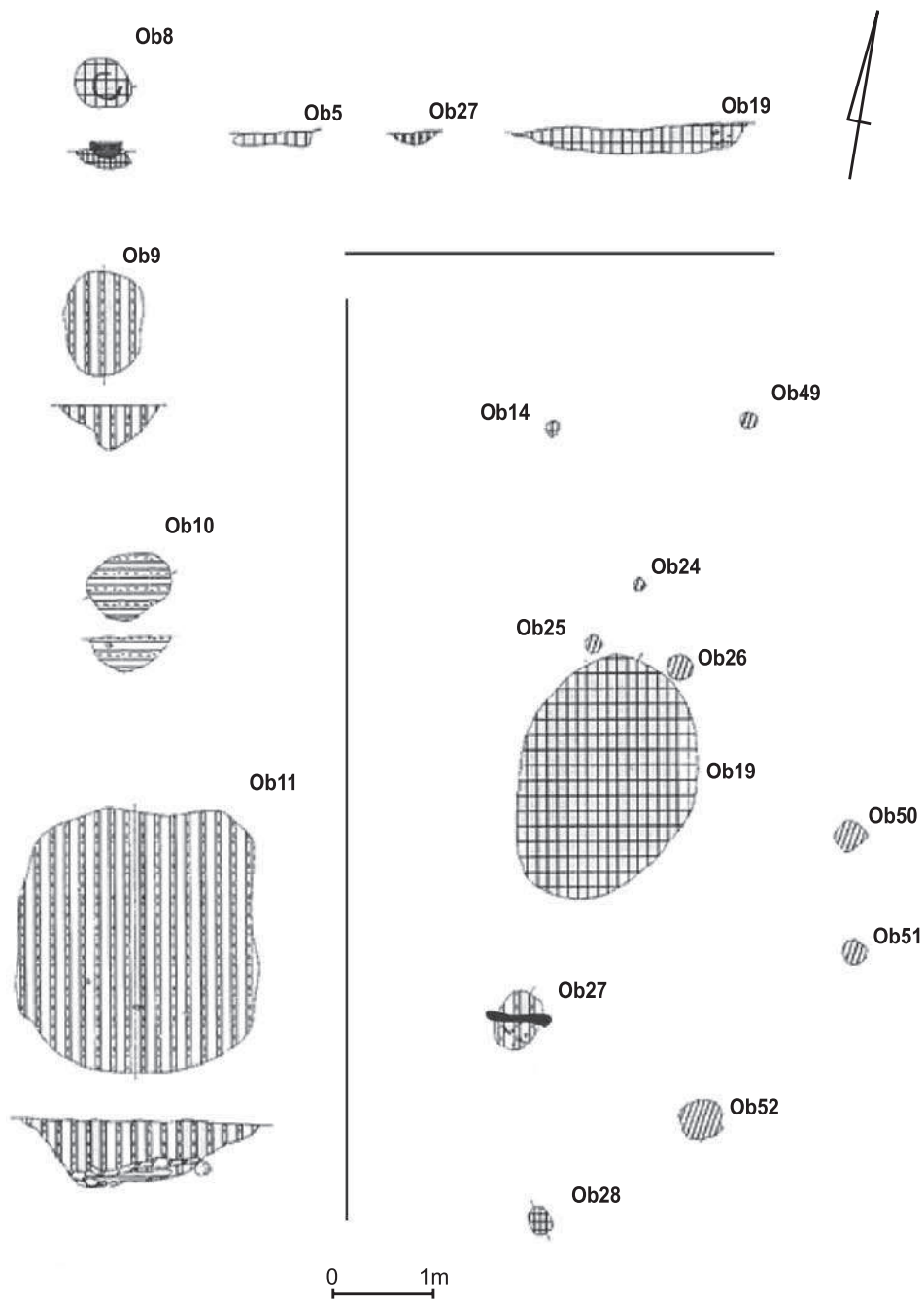
Ryc. 1. Osady kultury oksywskiej na prawobrzeżnym dolnym Powiślu
 Fig. 1. The Oksywie culture settlements on the right bank of the lower Vistula River

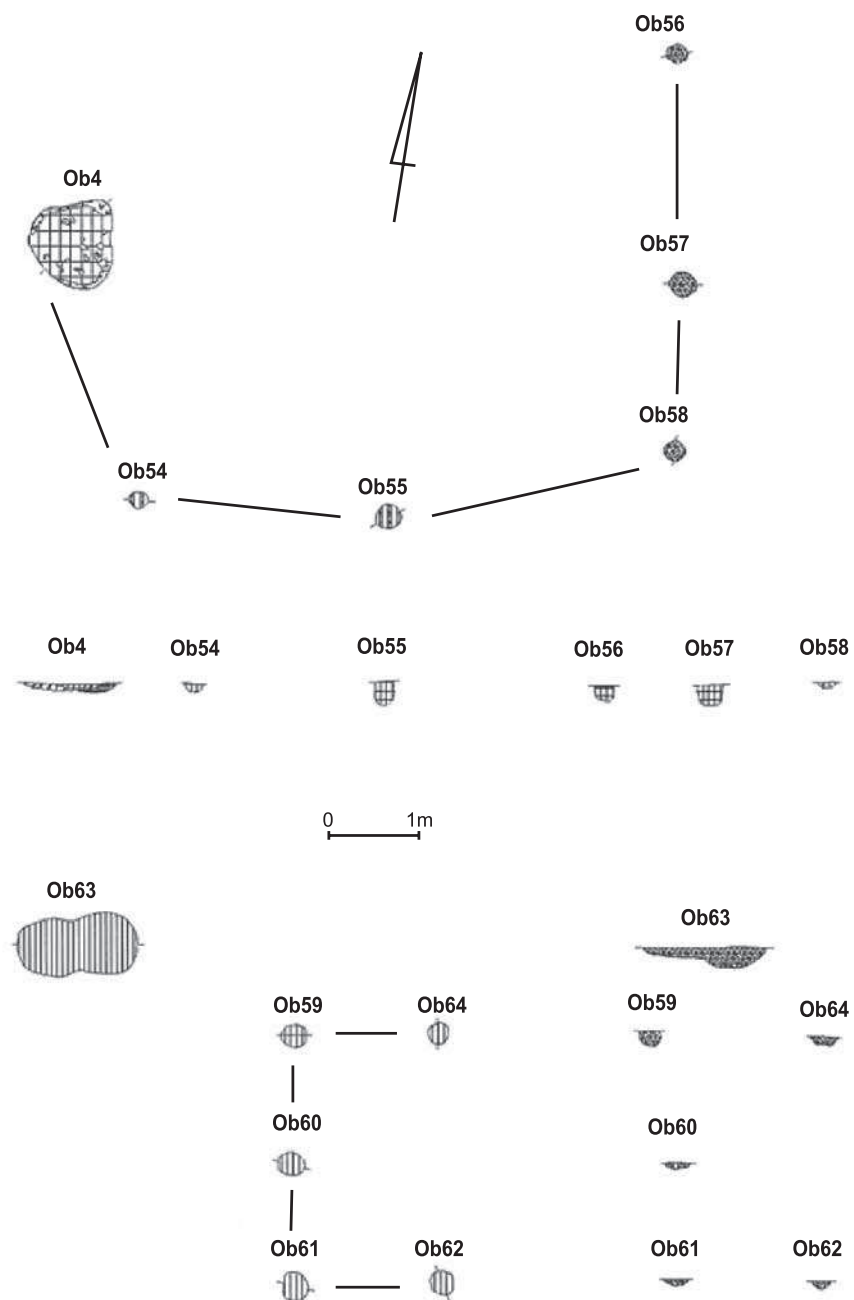
Ryc. 2. Brokowo, pow. Kwidzyn. Lokalizacja osady, za: Przewoźna 1972
Fig. 2. Brokowo, Kwidzyn district. Location of the settlement, after Przewoźna 1972

Ryc. 3. Gronowo Górne, pow. Elbląg, stan. 19. Drewniana droga i obiekty osadowe, za: Falis 2010
 Fig. 3. Gronowo Górne, Elbląg district, site 19. Wooden road and settlement features, after Falis 2010

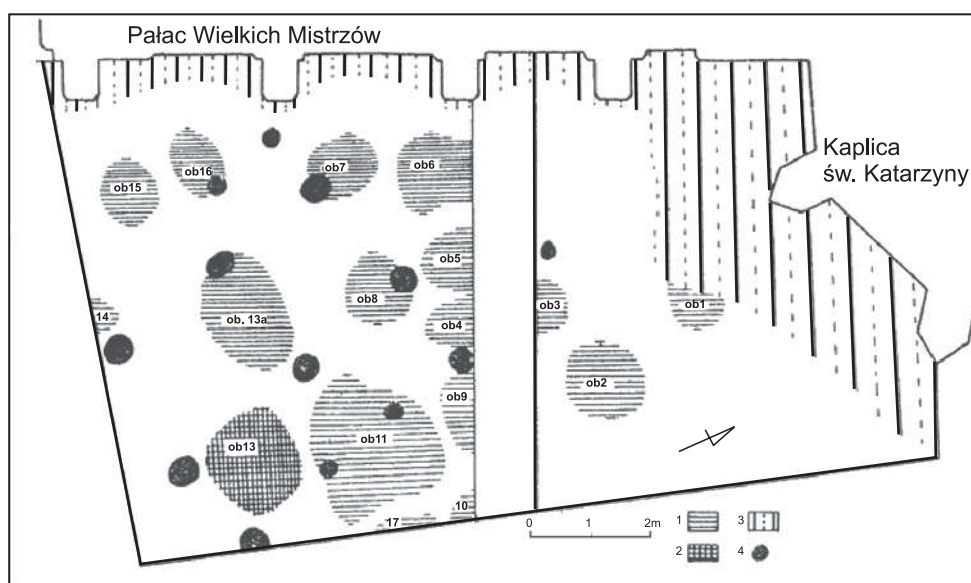

Ryc. 4. Gronowo Górne, pow. Elbląg, stan. 19. Obiekty osadowe, za: Falis 2010
 Fig. 4. Gronowo Górne, Elbląg district, site 19. Settlement features, after Falis 2010

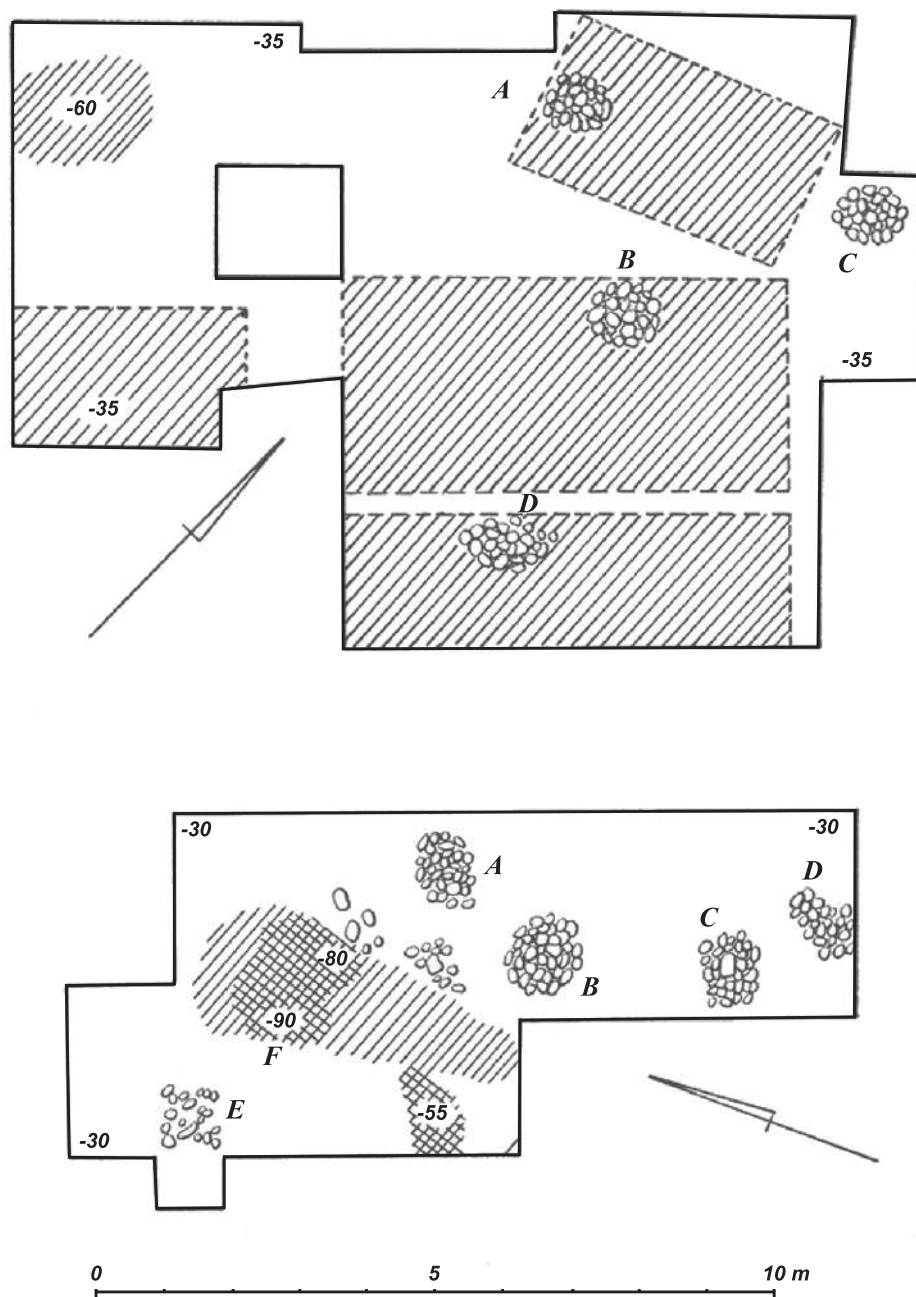

Ryc. 5. Gronowo Górne, pow. Elbląg, stan. 19. Układy słupów interpretowane jako budynki, za: Falis 2010

Fig. 5. Gronowo Górne, Elbląg district, site 19. Post systems interpreted as buildings, after Falis 2010

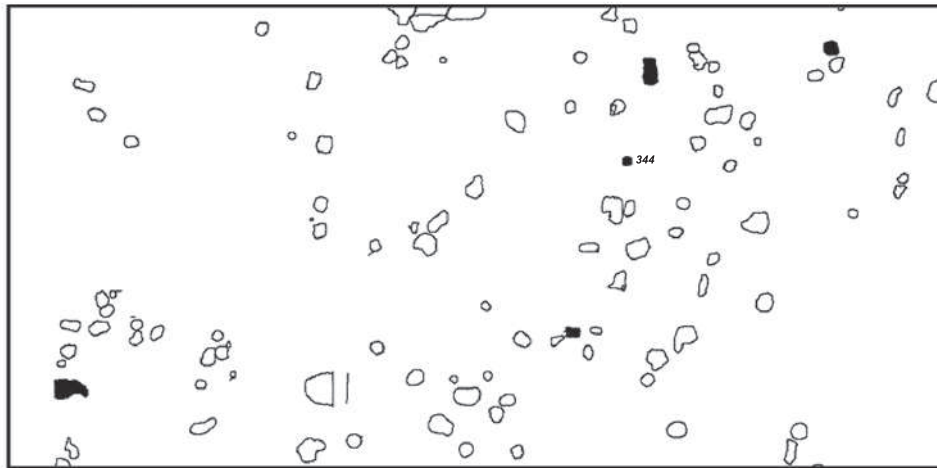

Ryc. 6. Malbork, pow. *loco*. Dziedziniec Zamku Średniego. Plan wykopu I/80, za: Pawłowski 1990
 Fig. 6. Malbork, Malbork district. The courtyard of the Middle Castle. Plan of trench I/80, after Pawłowski 1990

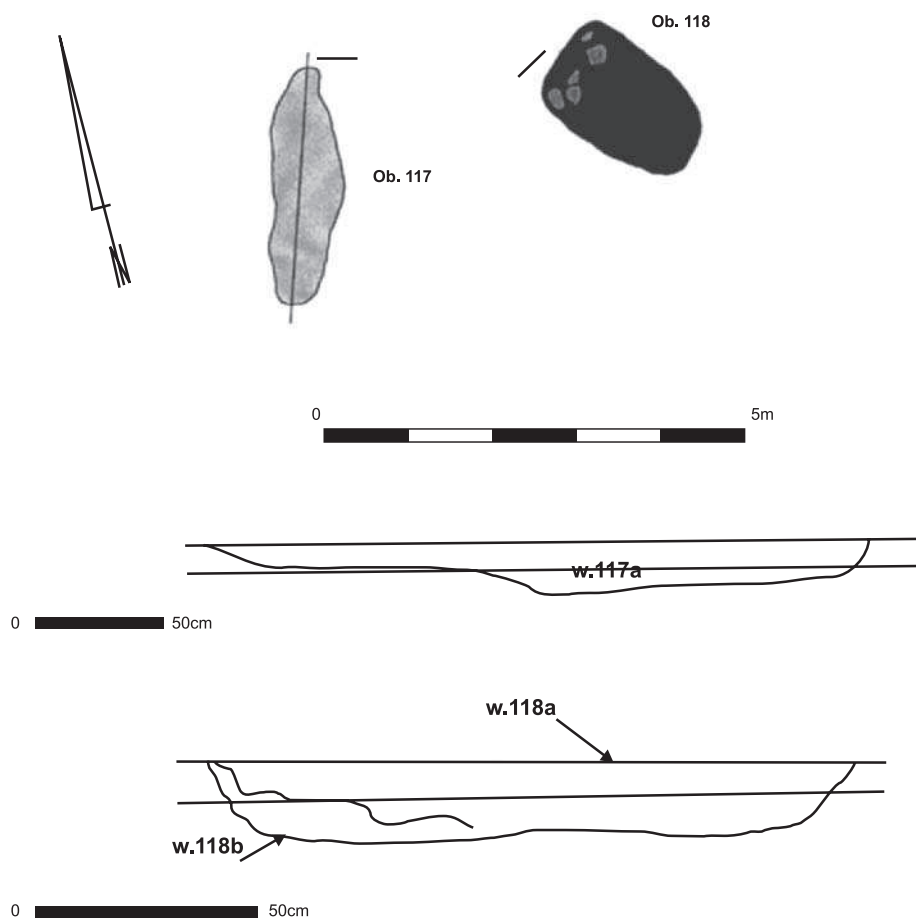
Ryc. 7. Myślęcín, pow. Elbląg, stan. 3. Plany „budyńków” i rozmieszczenie palenisk, za: Przewoźna 1972

Fig. 7. Myślęcín, Elbląg district, site 3. Plans of 'buildings' and arrangement of hearths, after Przewoźna 1972

Ryc. 8. Janów Pomorski, pow. Elbląg, stan. 1. Obiekty ludności kultury oksywskiej (oznaczone kolorem czarnym), za: Machajewski, Jurkiewicz 2010

Fig. 8. Janów Pomorski, Elbląg district, site 1. The Oksywie culture features (marked in black), after Machajewski and Jurkiewicz 2010

Ryc. 9. Sakówko, pow. Elbląg, stan. 7. Plany płaskie i przekroje obiektów kultury oksywskiej; ob. 117 – jama, ob. 118 – palenisko, za: Zagodziński 2010
 Fig. 9. Sakówko, Elbląg district, site 7. Plans and sections of the Oksywie culture features; feature 117 – pit, feature 118 – hearth, after Zagodziński 2010

Literatura

Becker C.J.

1982 *Siedlungen der Bronzezeit und der vorrömischen Eisenzeit in Dänemark*, „Offa” 39, 53–71.

Bokinię E.

2008 *Kultura oksywska na ziemi chełmińskiej w świetle materiałów sepulkralnych*, Toruń.

Falis A.

2010 *Charakterystyka form, rozmiarów, funkcji i chronologii obiektów nieruchomych*, [w:] *Gronowo Górze. Ratownicze badania archeologiczne w obrębie inwestycji rozbudowy drogi krajowej nr 7 na odcinku Elbląg–Pastęk (Kalsk) 2009.*, Raszyn, 86–96, maszynopis przechowywany w Muzeum Archeologiczno-Historycznym w Elblągu.

Gałęzowska A.

2007 *Obrządek pogrzebowy kultury wielbarskiej w Wielkopolsce*, „Folia Archaeologica” 25, 155–233.

Gustavs S.

1998 *Spätkaiserzeitliche Baubefunde von Klein Körös, Lkr. Dahme-Spreewald*, [w:] *Haus und Hof im östlichen Germanien. Tagung Berlin vom 4. bis 8. Oktober 1994*, red. A. Leube, Bonn, 40–66.

Hoffmann M.J.

2000 *Kultura i osadnictwo południowo-wschodniej strefy nadbałtyckiej w I tysiącleciu p.n.e.*, Olsztyn.

Jantzen D.

2002 *Zwei Hausgrundrisse der frühen vorrömischen Eisenzeit aus Nossendorf und Grimmen*, „Archäologische Berichte aus Mecklenburg-Vorpommern” 9, 79–85.

Kasprowicz T.

2004 *Stanowisko kultury jastorfskiej w Wójnowie stan. 23, gm. Murowana Goślina, woj. wielkopolskie*, [w:] *Kultura jastorfska na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej*, red. H. Machajewski, Poznań, 215–233.

Machajewski H., Jurkiewicz B.

- 2010 *Osadnictwo z okresu przedrzymskiego, późnego okresu rzymskiego oraz okresu wędrówek ludów w Janowie Pomorskim, gm. Elbląg, Elbląg, maszynopis przechowywany w Muzeum Archeologiczno-Historycznym w Elblągu.*
- 2012 *Osadnictwo z młodszego okresu przedrzymskiego oraz późnego okresu rzymskiego i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów na stanowisku Janów Pomorski 1, [w:] Janów Pomorski, stan. 1. Wyniki ratowniczych badań archeologicznych w latach 2007–2008, t. I:1, red. M. Bogucki, B. Jurkiewicz, Elbląg, 186–236.*

Makiewicz T.

- 1997 *Zapomniane bagienne miejsce ofiarne kultury przeworskiej w południowej Wielkopolsce (Łagiewniki koło Kościana, woj. leszczyńskie), „Folia Praehistorica Posnaniensia” 7, 121–138.*
- 2001a *Badania ratownicze Centrum Badań Archeologicznych w Poznaniu na trasach autostrad A-1 i A-2 w latach 1997–1999, [w:] Raport 96–99. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 1996–1999, red. Z. Bukowski, Warszawa, 82–99.*
- 2001b *Łagiewniki, [w:] Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 19, red. R. Müller, Berlin–New York, 71–73.*

Michalski J.

- 1983 *Zagadnienie systematyzacji i interpretacji obiektów nieruchomych. Ze studiów nad osadami otwartymi kultury łużyckiej, „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne” 5, 135–195.*

Michałowski A.

- 2003 *Osady kultury przeworskiej z terenów ziem polskich, Poznań.*
- 2004 *Łyżki gliniane z okresu przedrzymskiego z terenów Europy Środkowej, [w:] Kultura jastorfska na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej, red. H. Machajewski, Poznań, 123–60.*
- 2011 *Budownictwo kultury przeworskiej, Poznań.*

Niesiołowska-Hoffmann A.

- 1963 *Ze studiów nad budownictwem plemion kultury łużyckiej, „Slavia Antiqua” 10, 25–30.*

Paner H.

- 2001 *Ratownicze badania archeologiczne w obrębie autostrady A-1 na terenie województwa pomorskiego, [w:] Raport 96–99. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 1996–1999, red. Z. Bukowski, Warszawa, 16–48.*

Pawłowski A.

- 1990 *Osada ludności kultury oksywskiej odkryta na dziedzińcu Zamku Średniego w Malborku*, „Pomorania Antiqua” 14, 163–184.

Przewoźna K.

- 1955 *Osada i cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich w Słopotanowie pow. Szamotuły*, „Fontes Archaeologici Posnanienses” 5, 6–140.
- 1972 *Osiedla z okresów późnolateńskiego i wpływów rzymskich na Pomorzu Wschodnim*, „Pomorania Antiqua” 3, 163–277.

Rogalski B.

- 2010 *Przemiany kulturowe na Pomorzu Zachodnim i Przednim w młodszym okresie przedrzymskim (III–I w. p.n.e.)*, Szczecin.

Sadowska-Topór J.

- 1996 *Pomosty w dolinie Dzierzgoni – badania po 100 latach*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 44/4, 387–393.

Schäfer A.

- 2001 *Die eisenzeitlichen Hausgrundrisse in der Kiesgrube von Ikendorf, Lkr. Bad Doberan*, „Archäologische Berichte aus Mecklenburg-Vorpommern” 8, 80–85.

Schuster J.

- 2004 *Herzprung. Eine kaiserzeitliche bis frühvölkerwanderungszeitliche Siedlung in der Uckermark*, Berliner Archäologische Forschungen, t. 1, Rahden/Westf.
- 2012 *Długie domy na późnorzymskiej osadzie w Konarzewie koło Poznania. Przyczynek do badań nad budownictwem kultury przeworskiej w okresie rzymskim*, [w:] *Z najdawniejszych dziejów. Grzegorzowi Domańskiemu na pięćdziesięciolecie pracy naukowej*, red. A. Janiszewska, Zielona Góra, 427–460.

Strobin A.

- 2011 *Ceramika naczyniowa kultury oksywskiej*, [w:] *Gdańskie Studia Archeologiczne*, t. 2, red. L. Czerniak, Gdańsk.

Teska M.

- 2011 *Osadnictwo kultury oksywskiej na prawobrzeżnym dolnym Powiślu w świetle materiałów Waldemara Heyma ze zbiorów Muzeum Zamkowego w Kwidzynie*, [w:] *Między kulturą pomorską a oksywską. Przemiany kulturowe w okresie lateńskim*, red. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk, 193–202.

Verwers G.J.

1972 *Das kamps Veld in Haps in Neolithikum, Bronzezeit und Eisenzeit*, „Analecta Prachistorica Leidensia” 5.

Walenta K.

1981 *Wybrane zagadnienia obrządku pogrzebowego kultury wielbarskiej*, [w:] *Problemy kultury wielbarskiej*, red. T. Malinowski, Słupsk, 193–207.

Wołągiewicz R.

1977 *Kamienne kręgi w Grzybnicy*, Koszalin.

Zagodziński B.

2010 *Charakterystyka obiektów nieruchomych*, [w:] *Stanowisko Sakówko. Ratownicze badania archeologiczne w obrębie inwestycji: modernizacja drogi krajowej nr 7 i dróg dojazdowych, na odcinku Pasłek (Kalsk) – Miłomłyn, Raszyn*, 17–72, maszynopis przechowywany w Muzeum Archeologiczno-Historycznym w Elblągu.

Zimmermann W. H.

1982 *Archäologische Befunde frühmittelalterlicher Webhäuser. Ein Beitrag zum Gewichtswebstuhl*, „Jahrbuch der Männer vom Morgenstern” 61, 111–144.

Żurawski Z.

2005 *Wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych na terenie osady z młodszego okresu przedrzymskiego w Tczewie*, [w:] *XIV Sesja Pomorzoznawcza*, t. 1, red. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk, 381–396.

**The Oksywie culture settlement on the right bank
of the lower Vistula River
Summary**

The problem of Oksywie culture settlements has not been widely discussed to-date. This subject, despite a supply of new materials, recently originating from rescue excavations undertaken in the general area of Eastern Pomerania, have not been studied on a comprehensive level. An increase in the archaeological materials is also very clearly perceptible for the right bank of the lower Vistula River. Currently, we have information on 15 settlement sites. A large part of them, however, is formed by archived sites (8 in total). The increase is partly a result of excavations conducted in the past several years. As many as five sites were excavated here in 2007–2010, and one in the late 1990s. Unfortunately, the growth of the number of points on the settlement map of the Oksywie culture in this region is not followed by any radical change of methods, which could provide a more specific identification of this group of sites.

Problems with the characteristics of the Oksywie culture settlements from the right bank of the lower Vistula River may result from the small surface area undergoing archaeological excavations, and hence the small recorded area of excavated sites. This is undoubtedly a weak point of the entire Polish archaeology of the pre-Roman and the Roman influence period, and not only in the region in question. Largely, it results from little interest in excavating settlements and preferring to mostly conduct research only on small surface areas. A large problem is also the fragmentary publication of excavated sites without presenting their comprehensive plans.

Settlements on the right bank of the lower Vistula River, despite the relatively poor data pool, are an important element in understanding the local issues concerning the Oksywie culture. Undoubtedly, the most important of them, however modest in both territorial as well as the number of features, appears to be the settlement from the Middle Castle in Malbork, Malbork district. This is due to the opportunity for the interpretation of the first known longhouse built in the two-aisled construction method (or in a mixed two- and three-aisled construction) from the Oksywie culture zone. Features of this kind were until recently known only from settlements of the Jastorf culture, located in the German part of Western Pomerania. Interesting information was also produced by site 19 in Gronowo Górne, Elbląg district that was sited alongside a contemporary burial ground. The settlement nature of at least some of recorded features may be evidenced by the presence of four small sunken buildings. It is highly probable that two were spinning and weaving workshops.

Milena Teska
Instytut Prahistorii UAM
ul. św. Marcin 78
61-809 Poznań
e-mail: m.teska@amu.edu.pl